

Резюме на публикациите, представени за участие в конкурса за доцент по възрожденска литература на гл.ас. д-р Надежда Александрова

I. Монография:

- Александрова, Надежда. *„Еничарите“*. *Преплетени истории в османския контекст на XIX век*. София, Изток-Запад, 2018.

Резюме:

Книгата проследява представата за еничарите в писмени източници от XIX век сред народите под османска власт и особено сред българите до Освобождението. За формирането ѝ голяма роля изиграва романът „Еничарите“, познат на възрожденските читатели чрез превода на Иван Богоров от 1849 г. Историята на рецепцията на романа е пример за сложно преплитане на идеи и мотиви сред народите в Османската империя през това столетие, затова в теоретичната глава на монографията се изяснява методът на преплетените истории и се изгражда компаративистичен модел за работа с рецептивни феномени като този с романа „Еничарите“. Той обхваща седем превода на текста на пет езика - гръцки, румънски, български, арменски и караманлийски.

Втората глава на книгата се занимава с автора на френския роман, със съдържанието и образната система, както и с идентичността на преводача на български език Иван Богоров. Приносът на тази глава се изразява в оповестяването за пръв път на името на автора на „Les janissaires“, загубено при преводите. Това е Алфонс Роайе - френски писател, пътешественик, либретист и оперен директор. Използвайки репертоара на ориентализма и сантиментализма, той внушава упадъка на еничарското тяло и необходимостта от унищожението му. На свой ред Иван Богоров се повлиява от предходния гръцки превод на романа и предприема свой собствен. Успява да публикува голяма част от българския превод на страниците на „Цариградски вестник“ в периода 1848-1850 и да издаде първата част на творбата в отделна книга. По този начин образът на еничарите попада в активно обращение сред българските читатели и впоследствие поражда сходни образи на злодеи в българската оригинална белетристика.

Монографията разкрива, че освен популярната преводна литература и версиите на официалните османски хронисти, представите за еничарите сред българите се създават и чрез травматични предания за миналото, особено за „смутното време“ на предела между XVIII и XIX век. Под тяхно влияние, в унисон с идеята за независимост, в българската книжнина до 1878 г. се затвърждава демоничният образ на народните мъчители, представен с формулата „кърджалии, еничари, даалии и

други врагове народу ни“. Третата глава на книгата проследява формирането на тази устойчива нагласа у българите, като разглежда учебната литература, някои научни трудове и отделни текстове от публицистиката и белетристиката на българските автори до 1878 г.

II. Статии на чужд език в реферирани списания:

- Alexandrova, Nadezhda. Jean-Jacques Rousseau a la lumière des discussions des Bulgares sur l'éducation des femmes dans les années soixante et soixante-dix du XIXe siècle. In: *Etudes Balkaniques*, XLIX, 1. 2013, 63-78.

Резюме:

Статията прави преглед на адаптирането на идеите на Жан-Жак Русо сред българите. Впрягането им е изява на усилията за проникване на просвещенските идеи в България като част от цялостния стремеж към модернизация и европеизация на културата в периода между XVIII и XIX. Фигурата на френския мислител се асоциира от българските автори главно с идеите му за “златния век”, за връщането към традиционния природен човек, изместен от “човекът на обществото” и за предопределеността на социалните функции на мъжа и жената, които произтичат от биологичните и морални различия, иманентни за пола. За първи път Добри Войников превежда няколко кратки текста на Русо в изданието “Сборник от разни съчинения“ (1860). Срещаме името му и в социологическите статии на М. Балабанов от списание “Читалище” и вестник “Век”. Лазар Йовчев го съпоставя с Волтер. В. Друмев признава значението му като влиятелен педагог, а Нешо Бончев критикува възприемането на просветители като Волтер и Русо като мода след българите. Петко Р. Славейков и Любен Каравелов също споменават в своята публицистика името на Жан-Жак Русо, но отново не визират конкретни трудове на френския мислител, а говорят обобщено за неговото обществено въздействие.

III. Рецензии на книги в реферирани списания:

- Alexandrova, Nadezhda. “Mark David Wyers, “Wicked” Istanbul: The Regulation of Prostitution in the Early Turkish Republic, Istanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2012. Book Review by Alexandrova, Nadezhda. St. Kliment Ohridski University of Sofia, Bulgaria. In: *Aspasia*, 8, 1, 2013, 226-229.

Резюме:

Текстът е рецензия на книгата на Марк Дейвид Уайърс „Wicked Istanbul: regulation of prostitution in the Early Turkish Republic“. Положително се оценява стратегията на автора да проследи регулацията на тази социална практика в исторически, юридически и социално-политически план, като се фокусира върху османската столица в периода от края на XIX век до Ранната турска република. Още в миналото това явление е част от тъмната страна на градския живот, с която властта се опитва да се справи, канализирайки дейността в определени места – кафенета, механи и части от квартали. Тази практика продължава и в посочения период с въвеждане на

наредби, които да заставят проституиращите да излязат „на светло“. Освен върху юридическа база, Марк Уайърс базира изследването си и върху материали в турския печат от посочения период. Авторът на монографията разглежда критически стереотипите за пола и етноса на проституиращите, отразен в периодиката, за да представи една картина на социалния живот в Истанбул. Тя е в унисон с урбанизационните тенденции от края на XIX и началото на XX век, когато се наблюдава преплитане и флукутация между обитателите на различни квартали в общи зони на взаимодействие и засрещане на жители с различен полов, расов, етнически и класов статус.

IV. Статии на чужд език в електронни списания:

- Alexandrova, Nadezhda. .19. Yu. Bulgar tarihinde kadınlar, ulus ve anlatı/“Women, nation and narration in the Bulgarian history from the 19th century”/, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, 33, July 2012, 93-104, достъпно на <http://www.feministyaklasimlar.org/sayi-17-haziran-2012/19-yy-bulgar-tarihinde-kadinlar-ulus-ve-anlati/>

Резюме:

Статията запознава турската научна общност с историята на българското женско движение през Възраждането, с гледната точка на мъжете книжовници по „женския въпрос“ и особено с развитието на авторефлексивни стратегии при писане на някои от първите български авторки. Опирайки се на общия контекст на османска доминация, в който българите през XIX век все по-усилено пропагандират националната идея, текстът представя проекта за женска еманципация в сложна и не непременно синергитична връзка с проекта за независимост. Самото женско движение може да се разглежда като мрежова структура, в която някои звена се идентифицират с идеята за политическа промяна, а други използват тази кауза, за да получат достъп до публичността и себепредставянето.

V. Статии на български език в научни списания

- Александрова, Надежда. „Турското кафене като място на заговори и забавления в романа „Еничерете“ (1849)“ В: *Литературата*, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 14, 2015, 236 – 260.

Резюме:

В романа на Алфонс Роайе, преведен от Иван Богоров през 1849 г. със заглавие „Еничерете, истинско-измислена приказница“, кафенето е представено като многофункционално културно пространство, сраснало се с всекидневието на османските поданици. Заедно с други топови от репертоара на западното

въображение за Ориента като пазара, сарая, харема и банята, кафенето става арена на тайните кроежи на еничарите в Цариград от края на XVIII и началото на XIX век за свалянето на османския султан Селим III, чиито реформи застрашават запазването на властовите констелации на еничарското съсловие. В публикацията се разкрива възприемателската среда на романа „Еничерете“ и за първи път се огласява името на неговия оригинален френски автор – Алфонс Роайе у нас. Историята, която романът пресъздава, е свързана с много ключово събитие в историята на Османската империя – еничарските бунтове от 1807-1807 и унищожаването на еничарската войска през 1826 г. Това е време на големи социални сътресения, които ориенталистите като Алфонс Роайе имат обичая да обсъждат на чаша силно кафе в литературните салони на своите собствени домове.

- Александрова, Надежда. „Български истории за еничарите през Възраждането“. *Литературна мисъл* 2, 2016, 87-112.

Резюме:

Статията се фокусира върху версиите за еничарите в трудове на историческа тематика от периода на Възраждането на български език. Целта е да се тества хипотезата, че на механизма на изграждането на представата за еничарите в българската история и памет повлиява сноп от три типа източници – местни, западни и официално-османски. Бе установено, че версията за упадъка на еничарското тяло и за наложителността на елиминирането му е доминантна в османските истории на български език, в учебниците по българска история, в някои архиви и в изрично посветени на еничарите материали в пресата. Избистрянето на тази версия с помощта и на достиженията на османистичните изследвания наложи използването на парадигмата „чистота-упадък-възход“, в която последното звено се отнася до тенденцията на представяне в положителна светлина на султаните, започнали реформите. Тъкмо към това звено обаче се предприема курс на елиминиране в българския национален разказ от втората половина на XIX век. За истински възход в разбиранията на революционната ни интелигенция се възприема пробуждането на българите срещу събирателния образ на поробителя, отразен във формулата „кърджалии, еничари, даалии“.

VI. Статии в сборници на английски език

- Nadezhda Alexandrova, “A Queen of Many Kingdoms: The Autobiography of Rayna Knyaginya (1877)”. *Women Telling Nations*, eds. Amelia Sanz, Francesca Scott and Suzan van Dijk. Women Writers in History Series. Brill, 2014, 151-168.

Резюме:

Статията се занимава с механизмите на създаване на представи за герои в националната памет, като се фокусира върху случая с Райна Попгеоргиева, запомнена като Райна княгиня. В автобиографията си панагюрската учителка настоява, че това прозвище подигравателно ѝ дават турците при разпитите след

погрома на въстанието, но до днес българите безвъпросно поставят знак за равенство между двете имена на една и съща личност – жената, ушила знамето на Панагюрското въстание. Този образ е нужен на националната митология за доказването на всеобщата мобилизация сред българите при подготовката на Априлското въстание. Той се създава както от предходни текстове, така и от биографични, очеркови и фикционални текстове за Райна Княгиня от Панагюрище, създавани от Освобождението до днес. Жената, ушила знамето на Панагюрското въстание, лесно бива идентифицирана като рекреация на фантазмена, но много популярна нейна историческа съименничка от края на Първото българско царство. Образът на средновековната българска княгиня Райна е познат през Възраждането. Той е централен в драми, преводни повести и литографии и е облъхнат с чертите на романтическа героичност и страдалчество. Не по-малко важни за извайването на мита за мъченицата-героиня са следосвобожденските реализации на образа, включващи характеристики като вярност към избраната революционна цел, увлечение по идеолозите, който я пропагандират, както и неустрашимост пред лицето на врага.

VII. Статии в сборници на български език

- Александрова, Надежда. “Българските образи на мадам дьо Севине през Възраждането”. В: *Култура, идентичности, съмнения. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Николай Аретов.*, ред. Анна Алексиева, Надя Данова, Николай Чернокожев, Издателство на БАН "Проф. Марин Дринов", 2016, 363-375.

Резюме:

Френската авторка Мари дьо Рабутен-Шантал, маркиза дьо Севине (1626-1696), присъства в културното въображение на българите от деветнадесетото столетие не чрез самостоятелен превод на нейните собствени текстове, а чрез фрагментарното ѝ представяне в писмовници, сборници с крилати мисли и чрез биография за нея. Текстът проследява приноса за популяризирането на творчеството ѝ на българските преводачи и педагози Сава Доброплодни, Добри Войников, Рахил Душанова и Богдан Горанов. С тяхна помощ образът на Севине се утвърждава като еталон за лекотата и оригиналността при водене на кореспонденция и пример за подражание за начеващите в писането български авторки. Фигурата на Мадам дьо Севине през периода на Възраждането се свързва с промяната на манталитета на българите към европеизиране. Текстът съдържа и потенциал френската авторка на писма да вдъхновява и първите опити на българките да съставят авторефлексивни текстове, чрез които да общуват помежду си, със семейството си, както и с обществените фигури от времето на Възраждането.

- Александрова, Надежда. „Перспективи на филологическия проект на Иван Богоров като преводач на романа "Еничерите" от Алфонс Роайе на

български език“. В: Филологическият проект - кризи и перспективи (Сборник доклади от международна научна конференция 24-26 април 2015 г), ред.И. Александрова, Й. Тишева, К. Алексова, М. Калинова, Н. Чернокожев, П. Осенова, Р. Божанкова, Фабер, 2016, 271-281.

Резюме:

Статията прилага две перспективи към разглеждането на Богоровия филологически проект. Едната застъпва възгледа за книжовния език, отразен в „Първичка българска граматика“, че съвременните българи трябва да пишат така, както говорят. Тя разглежда приложимостта на този възглед откъм практическите ползи за разбирането на граматическите правила, но и във връзка с методите, чрез които лесно да се изучават и чуждите езици. Според Иван Богоров, който е автор и на първите френско-български и българо-френски речници тези правила ще подпомогнат и разбирането на преводната литература и ще ни сблизят с европейските култури. Това обуславя прилагането на втора перспектива, фокусирана върху преводаческата практика на този книжовник. Във фокуса на изследването е Богоровият превод на френския роман „Еничерите“ от 1849 г. Текстът оповестява доказателства за гръцкия първоизточник на българския превод и представя начинанието на българския преводач в контекста на културната ситуация на обмен на идеи сред общностите в Османската империя от времето на Танзимата.

VIII. Електронни научни публикации

- Александрова, Надежда. „За един портрет: подходът на Иван Богоров при превода на френския роман "Еничарите" (1849)“, *Писателят като преводач. Преводачът като писател*, ред. Николай Аретов, 2016, достъпно на: <https://calic.balkansbg.eu/conferens/the-author-as-translator-the-translator-as-author/14-bogorov-s-translation-of-les-janissaires.html>

Резюме:

Текстът изследва един преводачески казус в светлината на усилията на Иван Богоров да нормативизира българския език през Възраждането, като изгради мост между френската, гръцката култура и българското наследство, отложено в езика и ритуалността. В публикувания като книга през 1849 г. преводен роман от Иван Богоров „Еничарите“ се съдържа един епизод, който илюстрира усилията на българския книжовник. За да опише новата практика на изпращането на портрет като дар между двама влюбени, Иван Богоров използва за предмета, който съдържа портрета, понятието „куна“. Текстът ми предприема сравнителен анализ на тази дума във френския оригинал и в другите достъпни за проучване преводи на романа. Диалектоложки, историколингвистични и етнографски проучвания установиха произхода на архаизма „куна“ от „икона“, „картина“, но показаха и неговите аналози на френски и румънски като „медальон“ и „портрет“. Случаят с „куната“ позволява

разплитане на преплетените истории на политически, културен и литературен живот сред общностите в османския контекст на XIX век и предоставя възможности да се предполагат познанства без да са доказани, или родство по идеи, без да се налага познанство между автори и преводачи. Важен извод в полза на сравнителния анализ на преводите на едно и също произведение от този период е, че конкретните казуси позволяват по-ясно да се прокарат паралели между преводаческите методи и стратегии, особено при въвеждането на нови цивилизационни норми в локалната културна среда.

- Александрова, Надежда, Ориентализмът надвива ориенталистите: случаят с Алфонс Роайе, автор на романа „Еничерите“ (1849)“, *Привилигировани гласове, потиснати гласове*, ред. Николай Аретов, 2016, достъпно на: <https://balkansbg.eu/bg/content/108-suppressed-voices.html>

Резюме:

Текстът посочва причините за потискането на гласа на един приживе влиятелен представител на френската и европейската култура на романтизма – писателят, драматург, либретист и пътешественик Алфонс Роайе (1803-1875). Разкрива се приносът му не само за българската култура, но и за тези на гърците, румънците, арменците и карманлиите чрез популярния исторически роман „Les janissaires“. На основата на прегледаните материали статията откроява четири типа причини за потискането на този глас. Едната причина е свързана с многопосочните интереси на Роайе в областта на литературата, политиката, театъра и най-сетне операта, където той се изявява като либретист и театрален директор. Втората причина е свързана с постепенното му отпадане от небосклона на Френския романтизъм – поле, в което неговите спътници и приятели в ориенталистките приключения го задминават по изкуствеността и хомогенността на стила, с който разказват за Ориента. Третата причина се открива в спецификите на преводаческата практика и читателските мрежи на закупуване и разпространяване на популярна литература през XIX век в Османската империя. Сред тях са изличаването на името на оригиналния автор или променянето на името му вследствие от „разваления телефон“ на неумела транслитерация. Четвъртата причина за липсата на познание сред българите за този автор и за потискането на неговия глас би могла да се свърже с положителното отношение на Алфонс Роайе към Танзимата и турските султани. С всяко следващо десетилетие нараства скептицизмът на българите към османските реформи. Той е съпроводен с критика или negliжиране към онези европейски наблюдатели като Роайе, които се явяват техни защитници и насърчители.

- Александрова, Надежда П., „Преплетените пътища на културно взаимодействие на Балканите: „Пътеказател за България“ в писмовника на Христати Павлович от 1835 г.“. *Филологически форум*, II, 4, 2016, 13-30, достъпно на: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/portfolio-item/br-4/>

Резюме:

Задачата на този текст е да отчете мястото на една учебна книга от зората на българската просветна дейност през XIX век, родена в следствие на преплитането на културни и търговски връзки между представители на различни общности и класи в Османската империя. Става дума за първия печатен пътеказател, съдържащ спирките на пощенските станции в региона от Османската империя, дело на Христаки Павлович. Неговият „Пътеказател за България“ е отпечатан в едно от първите ръководства за писане на писма - „Писменник общополезен от Христаки Павлович (1835 г.). С книгата си българският автор желае да доведе до знанието на широка група читатели ползите от воденето на кореспонденция според нов и установен вече у съседите ни етикет на общуване. Адаптирайки модели на писма от вероятни сръбски и гръцки източници, Павлович решава, че книгата би била още по-полезна, ако съдържа разписанията на времето за получаване на писмата. За да извърши тази дейност, Христаки Павлович се възползва от гръцки образци в жанра, които най-вероятно са основани върху османски административни маршрути на придвижване, калкулирани в часове. При изготвянето на своята версия на пътеказател обаче Христаки Павлович подвежда всички преплетени маршрути под консолидиращия топоним „България“.